

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א
שנאמרו שבת פרשת ואתחנן תשע"ו לפ"ק
יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תתקל"א

בסעודה שלישית

בקעמפ מתיבתא נחלת יעקב וויען - לאק שעלדריק

כדכתיב (שמות יח-ב) אחר שלוחיה, והיא היתה אשתו הראשונה ואסור לגרשה בלי שום אמתלא לדבריו. והנה מצינו (גיטין צ.) בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה שנאמר (דברים כד-א) כי מצא בה ערות דבר, ובית הלל אומרים אפילו הקדיחה תבשילו שנאמר כי מצא בה ערות דבר, ופירש רש"י וז"ל לבית הלל משמע להו או ערוה או שאר דבר סרחון ע"כ. ונמצא למדו בית הלל מתיבת 'דבר' שיכול לגרשה אפילו אם אינו חפץ בה מחמת שום דבר בעלמא. ועל כן חשש משה שאם לא יכתב חטאו בתורה, יאמרו שמושה אמר 'דבר' שלא נצטוה, רצה לומר תיבת 'דבר' זייף משה, כי יאמרו שלא נצטוה רק לכתוב כי מצא בה ערות, כדעת בית שמאי דאמר עד שימצא בה דבר ערוה ורק אז מותר לגרשה, אבל לא משום דבר בעלמא, ויאמרו שמושה אמר 'דבר' שלא נצטוה, ועל כן גירש אשתו אף שלא מצא בה שום דבר ערוה עכ"ד.

ואם כן היה משה לשיחה בפי הבריות על מה שגירש אשתו הראשונה, אשר לא כדת עשה בזה. ואולי על זה רמזו חז"ל (סנהדרין קי.) וישמע משה ויפול על פניו (במדבר טו-ד), שמע שחשדוהו מאשת איש ע"ש. והיינו שחשדוהו שנכשל במה שגירש את אשתו. ולכן אחר שסיפר הכתוב שם, וישארו שני אנשים במחנה, שם האחד אלדד ושם השני מידד וגו' ויתנבאו במחנה (יא-כז). וברש"י שהיו מתנבאים משה מת ויהושע

ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמור וגו', אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וגו', ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה (ג-כג). במדרש מבואר כמה טענות ומליצות זכות שהעלה משה בתפלותיו. ובמגלה עמוקות האריך ברנ"ב אופנים לבאר הדין ודברים בין משה לה' שיתבטל הגזירה, ויוכל לעבור הירדן ולהכנס לארץ ישראל.

ומתחלה נקדים לבאר מה שמצינו במרים ואהרן שדיברו במשה, על אודות האשה הכושית אשר לקח (במדבר יב-א). וברש"י כי אשה כושית לקח, ועתה גרשה (תנחומא צו יג) ע"כ. ויש להבין מה היו הדיבור על זה, ולמה נתעוררו לדבר כעת דייקא. ונראה על פי מה שכתב ביד דוד (בפרשתנו) לבאר מה דאיתא בילקוט (ואתחנן תתי), אמר משה לפני הקב"ה, רבונו של עולם, עבירה שעברתי תכתב אחרי, שלא יהיו הבריות אומרות דומה שזייף משה בתורה, או שאמר דבר שלא נצטוה עכ"ל. ולכאורה מה שחזר וכפל 'או שאמר דבר שלא נצטוה', הלא לקוטב אחד יסובב, שהרי לא יאמרו הבריות דומה שזייף את התורה, רק אם יאמר להם דבר שלא נצטוה עליה. וגם איך יעלה על דעת אדם מחשבת פיגול ור להרהר אחר משה, שהוא כאילו מהרהר אחר השכינה.

וכתב דמצינו דיעות שמשום הכי משה לא נכנס לארץ, בשביל שפירש מאשתו וגירש אותה

לא אשנה (תהלים פט-לה), כשאמרתי לך קח, מוצא שפתי לא אשנה, לא אמרתי לך שחטוהו, אלא העלהו, אסיקתיה אחתיה ע"כ. (הובא ברש"י בראשית כב-יב). ולפי מה שנתבאר הכוונה הוא, כי לא היה כאן שינוי דיבור, כי בהיות שנשמת יצחק נתחלפה בהאיל, ונשחט תמורו איל, הרי שחיתת האיל הוא שחיתת יצחק, אלא שנשנתנה רוחו ונפשו שזהו עיקר האדם, מגופו של יצחק לגופו של האיל, ולכן נשאר יצחק חי.

וכמו כן ביקש משה רבינו, שתתעבר נשמתו לאדם אחר, וימציא לו ה' נפש אחרת, ויוכל להכנס להארץ, ולא תתבטל דיבור ה'. וזהו שאמר לפני ה' 'אעברה' נא, שיתעבר נשמתו באחר, ועל ידי זה יהא נחשב כבר כגוף אחר, ויוכל להכנס לארץ. וראיה לזה, כי אתה אמרת קח נא את בנך והעלהו לעולה, ובסופו חזרת בו ואמרת אל תשלח ידך אל הנער, והלא לא איש א-ל ויכזב ובן אדם ויתנחם, ועל כרחך שעל ידי שהחלפת אותו באיל, ונשחט תמורו, נתקיים בזה רצונך, ויצחק הוחלף נשמתו לחיים. וכמו כן גם אני מבקש, אעברה נא ואראה, שיתעבר גם נשמתו באחר, ואוכל לעבור את הירדן. ואמר לו ה', רב לך, נשמתך רב מאד, ולא יוכל לרדת לגוף אחר, כי מעלין בקודש ולא מורידין (יומא יב:).

ונראה כי דיבורו של צדיק עושה רושם, ולכן יש עיבור ניצוץ משה רבינו בכל חכמי ישראל כמבואר בתיקוני זוהר (תיקון סט), ולזה רבותינו ז"ל היו קוראים זה לזה משה (שבת קא:). כידוע. (ועיין באור החיים הק' פ' תצוה כו-כ). וזהו שאמר 'ויתעבר' ה' בי למענכם, שיעבר ה' אותי בתוכם, אבל לבקשתי שאכנס על ידי זה לארץ, לא שמע אלי, ותפלה עושה מחצה.

*

ובגמרא (סוטה יד.) דרש רבי שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל, וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך. אלא כך אמר משה, הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי ע"כ. ולכאורה הוי ליה למימר 'כדי שאוכל לקיים כולן', ולמה אמר 'שיתקיימו כולן על ידי'.

מכניס את ישראל לארץ ע"ש. וזה היה עוד קודם החטא של מי מריבה, התחילו אהרן ומרים לדבר בסיבת הדבר שלא יכנס משה לארץ, שזהו על אודות האשה הכושית אשר לקח, ועתה גירשה.

ויש לומר דדבר זה הביא משה בתפלתו למליצה, אעברה נא ואראה, שאם לא כן יאמרו ישראל, שכתב משה בתורה 'דבר' שלא נצטוה, כי ה' לא התיר לגרש רק במצא בה ערוה, ולא בשאר דבר סרחון, ולכן נענש. וה' השיב לו, אל תוסף דבר אלי 'בדבר' הזה, שיאמרו שזייף תיבה זו בתורה, כי לא יאמרו כן עליו, אלא ידעו שחטא מי מריבה גרם לו זאת.

*

ובנהל קדומים מביא מדרש פליאה, וזה תוארו, אמר משה להקב"ה אתה אמרת לאברהם אבינו קח נא את בנך וגו' (בראשית כד-ב). והחלפת אותו באיל, אעברה נא ואראה, וצריך ביאור הכוונה בזה.

ונראה דאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק לא) רבי יהודה אומר כיון שהגיע חרב על צוארו, פרחו ויצאה נשמתו של יצחק. כיון שהשמיע קולו מבין שני הכרובים ואמר אל תשלח ידך אל הנער, חזרה הנפש לגופו, והתירו ועמד על רגליו, וידע יצחק תחיית המתים מן התורה, שכל המתים עתידין להחיות, באותה השעה פתח ואמר ברוך אתה ה' מחיה המתים ע"כ. ובזוהר הק' (פ' נח ס. בתוספתא) דנשמתא דעלמא דאתי היא שחזרה בו ע"ש. ובמדרש תלפיות (ענף יצחק) מביא בשם ספר קרבן שבת (דף א') דיצחק היה לו נשמת נוקבא דהיינו נשמת חוה, ובשעת העקידה פרחו אותה הנשמה שהיה לו מקודם ובא לו לתוך האיל, ובשחיתת האיל נחשב כמו שנשחט יצחק כי שם היתה נשמתו שפרחה ממנו, ובא לו נשמה חדשה מסטרא דדוכרא ע"כ. וכן הוא באור החיים הק' (יח-י). (ועיין בשמן ראש סוכות ח"א נה:).

ואיתא במדרש (ב"ר נו-ח) שאמר אברהם לה', אפרש לפניך את שיחתי, אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כא-יב), וחזרת ואמרת קח נא את בנך, עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער. אמר לו הקב"ה, לא אחלל בריתי ומוצא שפתי

אומר האוצר הזה של מי הוא, והוא אומר של עושי מצות. והאוצר הזה של מי הוא, של מגדלי יתומים. וכן כל אוצר ואוצר. ואחר כך ראה אוצר גדול, אמר האוצר הזה של מי הוא, אמר לו מי שיש לו אני נותן לו משכרו, ומי שאין לו אני עושה לו חנם ונותן לו מזה, שנאמר וחנותי את אשר אחון ע"כ. ויש להבין למה אוצר זו של מתנת חנם הוא אוצר גדול יותר משאר האוצרות. ובפשטות נראה, כי מאוצר זה צריכין ליתן להרבה אנשים יותר משאר האוצרות, כי אדם אין צדיק בארץ שלא יצטרך לחנינה אף על פי שאינו כדאי.

אך יש לומר עוד בזה, כי מעשה ידי אדם הם מוגבלים כמו כל יציר נוצר, ולכן גם כאשר הם צדיקים שעושים רצון קונם, מכל מקום מעשה המצוה מוגבל, ולכן גם שכר המעשים מוגבל. אבל מתנת חנם הבאה מה', שאין לו סוף וקץ ותכלית, הרי גם אוצרו הטוב אינו מוגבל, ואין לו סוף וקץ. ומה גם כי הנותן מתנה בעין יפה נותן, וכמאמרם (בבא בתרא נג.) מאן דיהיב מתנה בעין יפה יהיב, ועל כן אוצר 'מתנת' חנם גדול מאד. ולכן צדיקים אף על פי שיכולין לתלות במעשיהם הטובים, הם רוצים במתנת חנם, כי אוצר זה אינו מוגבל, והמקבל מאוצר ההוא מקבל הכל בעין יפה.

[והנה] מבואר בדברי האר"י (הובא בעמודיה שבעה עמוד הרביעי דרוש כא) כי משה רבינו היה תרומתו של עולם, ולכן היו ימי חייו מאה ועשרים שנה (דברים לא-ב), כי שית אלפי שנים הוה עלמא (ראש השנה לא.), ותרומה הוא תרי ממאה, נמצא מגיע לו ק"כ שנה ע"כ. אך מבואר במשנה (תרומות ד-ג) דתרומה במדה בינונית הוא אחד מחמשים, אבל בעין יפה הוא אחד מארבעים. ולכן התחנן משה כי הן אמת שנשלם כבר ימי חייו בתרומה במדה בינונית, אבל אם יתנהג ה' עמו בעין יפה, אז יתוספו לו עוד שלשים שנה, כמדת אחד מארבעים. ועל כן ביקש מתנת חנם, כי נתינת מתנה הוא בעין יפה, ואז יתוספו לו ימי חייו להיות תרומתו אחד מארבעים, ויוכל לעבור את הירדן].

*

וביתר ביאור יש לומר בטעם שצדיקים מבקשים מתנת חנם, ואין מבקשים בזכות מעשיהם,

ונראה דזהו על דרך שאמרו (שבת קל.) כל מצוה שקיבלו עליהם בשמחה, כגון מילה דכתיב (תהלים קיט-קסב) שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב, עדיין עושים אותה בשמחה. וכל מצוה שקבלו עליהם בקטטה, כגון עריות דכתיב (במדבר יא-י) וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו, על עסקי משפחותיו, עדיין עושים אותה בקטטה, דליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא ע"כ. והיינו שכל דבר שבקדושה נמשך הכל לפי ערך התחלתו, שאם ראשית קיומו בשמחה עושה זה רושם גם על הדורות הבאים לקיימם בשמחה.

ומשה רבינו השיג שאם בכניסת הארץ תהא תחלת קיום מצותיה על ידו, אז יתעורר בכל ישראל רצון נעלה לקיום מצותיה בשמחה וחפץ לב, וישאר כח השפעה נצחי גם על הדורות שלאחריה, ויוכלו לקיים מצות שמיטת הארץ לעולם בשמחה, וממילא לא ילכו לגלות, וישארו לישב בארץ הקודש, כי גלות באה על שמיטת הארץ (אבות ה-ט), וכמו שנאמר (ויקרא כו-לד) אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה. וזהו שאמר אכנס לארץ כדי 'שיתקיימו כולן', שתהא קיום למצות התלויות בארץ, 'על ידי', היינו על ידי שמשה יתחיל בקיומו, תשאר השפעה זו לעולמי עד, וככל מצוה שקבלו בשמחה שעדיין עושים אותה בשמחה.

*

ואמר ואתחנן אל ה' בעת ההוא. ויש להבין הכוונה באומרו 'בעת ההוא', וברש"י פירש לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג, דמיתי שמא הותר הנדר ע"ש. גם להבין מה שפירש רש"י, ואתחנן, אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם, אף על פי שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים, אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם, לפי שאמר לו (שמות לג-ט) וחנותי את אשר אחון, אמר לו בלשון ואתחנן (תנחומא ג) ע"כ. ויש להבין טעם הדבר שצדיקים מבקשים רק מתחת חנם.

ונראה דאיתא במדרש (שמו"ר מה-ו) וחנותי את אשר אחון, באותה שעה הראה לו הקב"ה את כל האוצרות של מתן שכר שהן מתוקנין לצדיקים, והוא

סיחון ועוג, שהיה אז זמן שמחה למעלה, שההרים והגבעות פצחו לפנייהם רנה, על כן ביקש מתנת חנם, אעברה נא ואראה את הארץ הטובה.

*

והנה נכנסנו כעת ליום חמשה עשר באב, שיש להוסיף בלימוד התורה בלילה, ומכאן ואילך מאן דמוסיף יסיף, וכמו שאמרו (תענית לא). ואיתא במשנה (שם כו): לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב ויום הכיפורים, שבהם בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים, ומה הן אומרות, בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך, אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה וכו', וקחו מקחכם לשם שמים וכו' ע"ש. ויש להבין הענין מה שהיו יוצאות וחולות בכרמים דייקא, ולא בשדות ובקעות.

ויש לומר כי בחורי ישראל היו יוצאים שם לשם שמים בקדושה וטהרה, שלא הרימו את עיניהם לראות כל מה שמתהווה שם, אלא הוצרכו לעוררם 'בחור שא נא עיניך'. וגם אמירתם שלא יתנו עיניהם בנוי ובממון, אי אפשר לומר רק לישראל קדושים, שאין להם שאיפה בזיווגם רק לשם שמים. וכמובן שאם היו יוצאים שם גויים, לא היה עם מי לדבר כדברים האלה, או הדומה להם. ומי גרם לבחורי ישראל עדינות כזה בהשגות קדושות, אין זה רק הבתי מדרשות שישבו שם כל ימי נעוריהם ועוסקים בתורה וביראה ובמדות טובות. והיו בנות ירושלים מרקדים ושמחים על הישיבות הקדושות שנמצאים בישראל, שמהן יוצאים פירות טובות וקדושות כאלה.

והנה הבתי מדרשות של ישראל מתוארים בשם 'כרם', וכמו שאמרו חז"ל (ברכות סג): כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה (וברש"י על שם שהיו יושבים שורות שורות, ככרם זו הנטוע שורות שורות). וזהו שאמרו שבנות ירושלים היו יוצאות וחולות 'בכרמים', היו שמחים ומרקדים על הישיבות הקדושות שמוציאות פירות כאלו, מעוטרים בעדינות ובקדושה.

דזה לא מהני להעביר עונש החטא מן החוטא, וכמו שנאמר (דברים יז) אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד, ופירש ברמב"ן שאפילו חסיד גמור שיעבור עבירה לא יקח ממנו מצוה ממצותיו בשוחד לכפר לו, אבל יענישהו על חטאיו, ויגמול לו ככל טובותיו ע"כ. ומכל שכן שלא יועיל כאשר יצא גזר המשפט על חטאו, וכדאיתא בגמרא (ראש השנה יז): צעקו קודם גזר דין נענה, אחר גזר דין לא נענה, ורק בציבור נענה ע"ש. אם כן משה שכבר נגזר דינו לא מועיל עוד צעקה ותפלה. אבל מלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא, שבדיני המלכות הוא, שגם אם נגזר על האדם דין, ומלך במשפט יעמיד ארץ, ואי אפשר להמלך להשיב המשפט, מכל מקום יש מדת חנינה, שאם ברצון המלך לחון את האדם ולפוטרו, הרשות בידו. ובדרך כלל בזמן שיש שמחה בבית המלך, אז היא זמן חנינה מהמלך, ועל דרך שמצינו בפרעה, ויהי ביום השלישי יום הולדת את פרעה וכו', וישב את שר המשקים על משקהו (בראשית מ-כ).

והנה מצינו אשר בצאת ישראל ממצרים וגו', ההרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן (תהלים קיד-א). ונראה שנכלל בזה, שכאשר יצאו ממצרים והגיעו לנחל ארנון, והאמוריים היו נחבאים בהרים, נודעו עזעזעו ההר של ארץ ישראל כשפחה היוצאת להקביל פני גברתה, ונתקרבו ההרים ונהרגו, ועל זה נאמר (במדבר כא-ד) על כן יאמר בספר מלחמות ה', את והב בסופה, ואת הנחלים ארנון (עיין רש"י שם). ואם כן ההרים והגבעות רקדו אז כאילים מרוב שמחה שבני ישראל באים כעת לארץ אבותיהם. ומכל שכן שהיה אז שמחה למעלה בכל צבא שמים, וכעין השמחה דלעתיד בשוב ה' את שיבת ציון.

ולכן בזמן כזה ביקש משה רחמים שיתן לו ה' חנינה על מה שנגזר עליו, ויוכל ליכנס לארץ. ועל כן לא ביקש בזכות מעשיו הטובים, כי כבר נגזר הדין, ולא יועיל בקשת רחמים. אבל 'ואתחנן' אל ה', הוא ביקש חנינה מאת ה', 'בעת ההוא', אחר כיבוש ארץ

הגליון הזה נתגדב על ידי

<p>מוה"ר ר' נחמ"י פיינרווערקער הי"ד לרגל השמחה השרויה כמעטו בהכנס בנו לעול הדורה והמעות</p>	<p>מוה"ר ר' איסר ציגעלהיים הי"ד לרגל השמחה השרויה כמעטו בהולדת בנו למול טוב</p>	<p>לע"נ ב"ק הגה"צ רבי משה מרדכי בן הגה"צ רבי ישעיהו זצוק"ל אב"ד וואדקערט צ"ו – במ"ס פרי משה נשתלק ביום כ"ז אב תש"ט לפ"ק תנצבה</p>	<p>מוה"ר ר' ישראל חיים גענדו הי"ד לרגל השמחה השרויה כמעטו בהולדת בנו למול טוב</p>	<p>מוה"ר ר' ישראל איצקאוויטש הי"ד לרגל השמחה השרויה כמעטו בהולדת בנו למול טוב</p>
---	---	---	---	---